

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра соціології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В.о. декана соціологічного факультету

 В'ячеслав НІКУЛІН

28 червня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Теоретико-методологічні засади дисертаційного дослідження»
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ науково-освітній (третій) _____
галузь знань _____ 05 – соціальні та поведінкові науки _____
спеціальність _____ 054 – Соціологія _____
освітньо-наукова програма _____ «Соціологія» _____
спеціалізація _____
вид дисципліни _____ за вибором _____
факультет _____ соціологічний _____

2024/2025 навчальний рік

Теоретико-методологічні засади дисертаційного дослідження

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою соціологічного факультету

26 червня 2024 року, протокол № 9

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Сокурянська Людмила Георгіївна – доктор соціологічних наук, професор,
в.о. завідувачки кафедри соціології соціологічного факультету

Програму схвалено на засіданні кафедри соціології

Протокол № 15 від 12 червня 2024 року

В.о. завідувачки
кафедри соціології

Людмила СОКУРЯНСЬКА

Програму погоджено з гарантом освітньо-наукової програми «Соціологія»

Гарант освітньо-наукової
програми «Соціологія»

Віль БАКІРОВ

Програму погоджено з науково-методичною комісією соціологічного факультету

Протокол № 8 від 24 червня 2024 року

Голова науково-методичної комісії

Юлія СОРОКА

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Теоретико-методологічні засади дисертаційного дослідження» складена відповідно до освітньо-наукової програми чотирьохрічного циклу підготовки фахівців ступеня «доктор філософії»

з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
зі спеціальності 054 Соціологія

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретико-методологічні засади дисертаційного дослідження з соціології.

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

1. Теорія та методологія дисертаційного дослідження з соціології.
2. Презентація теоретико-методологічних засад дисертаційного дослідження аспірантами.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни - поглиблення знань аспірантів щодо сучасних методологічних та парадигмальних зрушень у соціології; ознайомлення з основними вимогами до написання теоретико-методологічного розділу дисертації та підготовка його проекту.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- визначення основних напрямів теоретизування в сучасній соціологічній науці;
- визначення проблемної ситуації та актуальності обраної аспірантами теми, що зумовлюють необхідність здійснення дисертаційного дослідження;
- визначення теоретико-методологічної бази дисертаційних досліджень аспірантів.

1.3. Кількість кредитів - 3

1.4. Загальна кількість годин: 90 год

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	-
Семестр	
3-й	-
Лекції	
8 год.	-
Практичні, семінарські заняття	
10 год.	-
Лабораторні заняття	
	-
Самостійна робота	
72 год.	-
у тому числі індивідуальні завдання	
Контрольні роботи (2)	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми, Освітнього стандарту спеціальності 054 – «Соціологія» за третім (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти (затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 30.12.2021 № 1505), здобувачі повинні демонструвати наступні загальні та спеціальні компетентності, а також програмні результати навчання:

Загальні компетентності

ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК02. Здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК04. Здатність розв'язувати комплексні проблеми соціології на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

СК01. Здатність усно і письмово презентувати та обговорювати результати наукових досліджень та/або інноваційних розробок українською та англійською мовами, глибоке розуміння англійських наукових текстів за напрямом досліджень.

СК02. Здатність усно і письмово презентувати та обговорювати результати наукових досліджень та/або інноваційних розробок українською та англійською мовами, глибоке розуміння англійських наукових текстів за напрямом досліджень.

СК03. Здатність застосовувати сучасні інформаційні технології, бази даних та інші електронні ресурси, спеціалізоване програмне забезпечення у науковій та навчальній діяльності.

СК04. Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у вищій освіті.

СК05. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру в сфері соціології, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних

досліджень.

СК06. Здатність ініціювати та реалізовувати інноваційні комплексні проекти у сфері соціології та дотичні до неї міждисциплінарні проекти, лідерство під час їхньої реалізації.

СК07. Здатність аналізувати та оцінювати сучасний стан, тенденції розвитку соціології.

СК08. Здатність ефективно діяти у просторах вітчизняної та зарубіжної наукової періодики (підготовка рукописів, обирання оптимальних журнальних редакцій, вибір стратегій публікації тощо).

СК09. Здатність використовувати вже наявні та створювати нові власні теоретичні моделі (об'єкт-теорії, міні-теорії) в соціологічному дослідженні.

СК10. Здатність визначати, рефлексувати та описувати власні методологічні принципи та методи соціологічного дослідження в залежності від об'єкту і предмету, використовуючи можливості міждисциплінарних підходів та суміжних дисциплін (філософія, історія тощо).

Програмні результати навчання

РН02. Вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефахівцями результати досліджень, наукові та прикладні проблеми соціології державною та іноземною мовами, кваліфіковано відображати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних міжнародних наукових виданнях.

РН03. Розробляти та реалізовувати наукові та/або прикладні проекти, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі наукові та технологічні проблеми соціології з врахуванням етичних, соціальних, економічних та правових аспектів.

РН04. Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу соціальних досліджень, наявні соціологічні дані.

РН05. Планувати і виконувати прикладні та/або теоретичні дослідження з соціології та дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасних інструментів, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми.

РН06. Критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми.

РН07. Застосовувати сучасні інструменти і технології пошуку, оброблення та аналізу інформації, зокрема, статистичні методи аналізу даних великого обсягу та/або складної структури, спеціалізовані бази даних та інформаційні системи.

РН08. Розробляти і викладати спеціальні дисципліни з соціології у закладах вищої освіти, здійснювати навчально-методичне забезпечення освітнього процесу.

РН09. Глибоко розуміти загальні принципи та методи соціально-поведінкових наук, а також методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях у сфері соціології та у викладацькій практиці.

PH10. Вміти планувати та рефлексувати свій оригінальний вклад на основі власного дослідження, співвідносити його з вже наявними результатами, бачити обмеження вже проведеного та перспективи подальшого дослідження, що фундуються на отриманому вкладі.

PH12. Уміння висловлювати власну думку у ясних, чітко структурованих текстах, пов'язаних з академічною та професійною сферою, висловлювати та підтримувати певну точку зору з наданням аргументації та прикладів.

Аспіранти повинні

знати:

- сучасні соціологічні методології, парадигми та теорії;
- вимоги до написання теоретико-методологічного розділу дисертаційної роботи;

вміти:

- визначати найбільш придатну для аналізу обраної теми дисертації теоретико-методологічну базу; чітко формулювати евристичні можливості саме цієї бази щодо отримання нового знання про досліджуваний об'єкт;
- визначати інструментарій емпіричного дослідження, заснованого на обраній теоретико-методологічній базі.

Вивчення навчальної дисципліни дозволить здобувачу вищої освіти досягти таких результатів навчання:

- формулювання проблемної ситуації (у її онтологічному та гносеологічному аспектах), яка зумовлює актуальність обраної теми та необхідність проведення спеціального (дисертаційного) дослідження, його об'єкту, предмету, мети, завдань та гіпотез;
- написання аспірантами першого варіанту першого розділу дисертаційної роботи, присвяченого висвітленню її теоретико-методологічних засад як наукового підґрунтя для опису, аналізу та визначення можливих шляхів вирішення означеної проблемної ситуації;
- визначення методів емпіричного дослідження з теми дисертації, які відповідають обраній теоретико-методологічній базі.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Тема 1. Наукове (дисертаційне) дослідження: поняття сутність, принцип організації та етапи проведення (2 год.)

Наука як соціокультурний феномен. Сутність, принципи та особливості наукового пізнання світу. Об'єкт, предмет, мета, завдання та функції науки. Етика та праксеологія науки. Цінності та норми науки. Етика наукової діяльності: норми та імперативи вченого (К. Поппер, Р. Мертон, А. Ейнштейн, П. Фейєрабенд та ін.). М. Вебер про наукову діяльність як покликання та професію. Професійний етос науковця-соціолога в сучасній Україні. Проблема свободи та відповідальності вченого. Сутність, особливості та стиль наукового мислення. Поняття та сутність наукової школи. Роль особистості вченого в науці. Харківська (Якубинська) соціологічна наукова школа.

Поняття наукового дослідження Сутність, мета та завдання наукових досліджень.

Різновиди наукових досліджень: фундаментальні, прикладні, теоретичні, емпіричні, експериментальні, описові, аналітичні, пошукові тощо.

Дисертаційна робота як різновид наукового дослідження. Головна мета дисертаційної роботи – одержання нового знання щодо обраного предмету дослідження.

Етапи роботи над дисертаційним дослідженням. Вибір напряму та можливої теми¹ дисертаційної роботи. Опрацювання існуючих наукових джерел з метою виявлення проблемної ситуації (у її онтологічному та гносеологічному аспектах), що актуалізує необхідність проведення дисертаційного дослідження, а також визначення його можливої теоретико-методологічної бази та потреби в емпіричному обґрунтуванні результатів, які планується одержати. Робота з науковими джерелами, що будуть покладені в основу теоретико-методологічної бази дисертаційного дослідження. Підготовка першого (теоретико-методологічного) розділу дисертації. Підготовка публікацій, в яких викладались би теоретико-методологічні засади дисертаційного дослідження. Розробка програми емпіричного дослідження як обов'язковий елемент підготовки дисертаційної роботи зі спеціальності 054 «Соціологія». Призначення та структура програми соціологічного дослідження за темою дисертації. Програма дослідження як науковий документ, що окреслює стратегію і тактику реалізації емпіричної частини дисертаційної роботи. Структура програми: методологічна (опис проблемної ситуації та актуальності дослідження; визначення його об'єкту, предмету, мети, тобто кінцевого результату роботи, та завдань; формулювання робочих гіпотез (основних, допоміжних, гіпотез-наслідків тощо), тобто припущень щодо можливих латентних зв'язків між явищами та процесами, що знаходяться в предметному полі дослідження; уточнення, теоретична та емпірична інтерпретація основних понять; попередній системний аналіз об'єкту дослідження) та процедурна (визначення методів дослідження, які обов'язково мають відповідати обраній теоретико-методологічній базі; розрахунок обсягу вибіркової сукупності (у разі проведення кількісного дослідження); складання робочого плану дослідження) частини.

Розробка методики дослідження тобто його інструментарію (анкети, бланку формалізованого інтерв'ю, гайду глибинного інтерв'ю, фокусованої групової дискусії тощо).

Проведення пілотажу (перевірки розробленого інструментарію. Опитування не більше 50 респондентів у разі кількісного дослідження, проведення одного глибинного інтерв'ю чи однієї фокус-групи (в разі якісного дослідження)).

Оперативний (або польовий) етап збору емпіричної інформації: узгодження ходу виконання польових робіт безпосередньо на об'єктах дослідження; підготовка необхідних технічних засобів, приміщень тощо; складання графіку польових робіт; збір первинної соціологічної інформації за розробленим інструментарієм; первинна перевірка заповнення інструментарію (анкет, бланків інтерв'ю тощо); підготовка стенограм глибинних інтерв'ю, фокус-груп тощо.

Підготовка отриманої інформації до комп'ютерної обробки (вибраковування неправильно заповнених та непридатних до обробки анкет; фіксація отриманих відповідей на відкриті питання для їхньої подальшої типологізації; кодування закритих питань, обробка отриманої інформації за допомогою програм SPSS.

Підготовка другого та третього розділу дисертації, в яких, зокрема, мають бути

¹ Протягом роботи над дисертацією тема може бути уточнена (остаточне формулювання теми роботи має бути затверджено не пізніше ніж півроку до завершення навчання в аспірантурі).

проаналізовані результати емпіричного дослідження. Підготовка наукових статей з викладенням одержаних емпіричних даних.

Формулювання наукової новизни дисертаційної роботи за визначеною схемою: «вперше», «дістало подальшого розвитку», «удосконалено».

Написання висновків та рекомендацій за результатами дисертаційного дослідження.

Тема 2. Соціальна реальність як об'єкт дисертаційного дослідження з соціології (2 год.)

Соціальна реальність у соціологічному вимірі. Поняття «соціальна реальність». Соціальна реальність як все, що створено людиною, як об'єктивований результат її суб'єктивної діяльності. П. Бергер та Т. Луман про соціальне конструювання реальності. Детермінізм та індетермінізм соціальної реальності. Вплив епідемії Covid – 19 та російсько-української війни на соціальну реальність у світовому, регіональному та локальному вимірах.

Фіксація сучасного стану соціальності, функція поняття «соціальна реальність» в умовах сучасного глобалізованого світу, що експоненційно змінюється. Перехідний характер (від модерного до постмодерного стану), комунікативна непередбаченість, відсутність соціальної згуртованості та стабільності.

Кризові явища в головних сферах сучасного стану соціальності в українському соціумі, зокрема в умовах повномасштабного вторгнення Росії в Україну та загрози світового воєнного конфлікту.

Різноманітні аспекти та прояви соціальної реальності як фокус уваги соціолога. Структура соціальної реальності. Основні парадигми соціальної реальності. Способи інтерпретації соціальної реальності у філософії та соціології: спільне та відмінне. Зміна уявлень про характер та природу соціальної реальності в сучасній науці та філософії. Основні підходи та методи аналізу соціальної реальності: антропологічний, соціокультурний, системно-структурний, діяльнісний, функціональний, семіотичний, синергетичний підходи; феноменологічний та екзистенціальний методи. Специфіка, переваги та обмеження соціологічного дослідження соціальної реальності. Актуалізація віртуальної реальності в умовах інформатизації та медіатизації сучасного суспільства. Поняття, структура та суб'єкти віртуальної реальності. Дискурсивне конструювання соціальної реальності. Роль засобів масової комунікації у формуванні соціальної реальності. Перспективи розвитку соціологічних досліджень соціальної реальності. Визначення елементів соціальної реальності, які підлягатимуть вивченню в межах дисертації, як важлива умова актуалізації дисертаційної роботи.

Тема 3. Теорія і методологія дисертаційного дослідження зі спеціальності 054 «Соціологія» (2 год.)

Дисертація зі спеціальності 054 «Соціологія» як наукове дослідження. Освітні стандарти з підготовки докторів філософії зі спеціальності 054 «Соціологія». Вимоги до змісту, структури та оформлення дисертаційної роботи. Специфічні особливості роботи над різними розділами дисертації.

Вимоги до теоретико-методологічної бази та методології дисертаційного дослідження зі спеціальності 054 «Соціологія».

Співвідношення термінів «поняття», «концепт», «категорія», «концепція», «теорія», «парадигма», «методологія». Концепт як зміст поняття, його антитеза, що

характеризується суб'єктивністю, варіативністю, фрагментарністю (Ж. Дельоз). Концепт як елемент принципу «чотирьох К»: категорія-концепт-конструкт-концепція. Сучасний постмодернізм про концепти як ядро концепції.

Поняття – форма мислення, яка відображає істотні властивості, зв'язки і відношення предметів і явищ у їхній суперечності і розвитку; думка або система думок, що узагальнює, виділяє предмети (явища) певного класу за визначеними загальними і в сукупності специфічними для них ознаками.

Категорія – основне поняття, що відбиває найзагальніші закономірні зв'язки й відношення, які існують у реальній дійсності.

Концепція – (від лат. *conceptio* – сприйняття) – системи понять про ті чи інші явища, процеси; спосіб розуміння та тлумачення якихось явищ, подій, основна ідея будь-якої теорії. Структура концепції: теоретико-пізнавальні передумови; соціокультурні смисли розуміння досліджуваної проблеми; понятійний апарат, який використовує і створює автор у межах запропонованої ним концепції.

Теорія – це форма наукового відображення дійсності, вчення, система наукового знання, що описує, пояснює і передбачає явище певної предметної галузі: сукупність узагальнених положень, які становлять певну науку чи розділ науки. Структура і функції наукової теорії.

Парадигма – прийнята науковим співтовариством модель раціональної наукової діяльності, певний набір концепцій або шаблонів мислення, включаючи теорії, методи дослідження, у відповідності до яких здійснюються наступні узагальнення та експерименти у певній галузі науки. За Т. Куном, парадигма – це те, що об'єднує членів наукового співтовариства.

Методологія як система принципів та методів наукового пізнання реальності; як вчення про методи, засоби та стратегії дослідження певного предмету.

Рівні методології: філософський, загальнонауковий, спеціально-науковий.

Соціологічна методологія як система найбільш загальних підходів та методів, що складають основу певної науки, а також як вчення про систему принципів, способів одержання, прирощення, розвитку та застосування соціологічного знання.

Сучасні соціологічні теорії: проблеми визначення та демаркації. Чотири типи теорій і теоретизування в сучасній соціології (за П. Штомпокою): пояснювальні, евристичні, аналітичні, екзетеричні теорії. Концепція діяльнісного (діялісно-активістського) підходу до опису, пояснення і розуміння соціальної реальності (Дж. Александер, М. Арчер, П. Бурдьє, Е. Гідденс, П. Штомпка, А. Турен та ін.). Особливості діялісно-активістських теорій у соціології.

Мультипарадигмальна модель сучасної теоретичної соціології. Сутність соціологічних метапарадигм та їхня роль у соціологічному пізнанні. Соціологічний реалізм – пояснююча соціологія (об'єктивізм, холізм, структурний підхід). Соціологічний номіналізм – розуміюча соціологія (суб'єктивізм, індивідуалізм, діялісний підхід). Синтетичні теорії в соціології.

Основні парадигми сучасної західної соціології. Структурні та інтерпретативні парадигми в соціології та умови їхнього застосування в дисертаційному дослідженні. Метапарадигмальні зрушення в сучасній соціології. Соціологічні метапарадигми: поняття та роль у розвитку соціології. Дискусії щодо метапарадигмальних класифікацій (Дж. Рітцер, Т. Джонсон, К. Дандекер, К. Эшурт та ін.). Характеристика соціологічних метапарадигм.

Визначення теоретико-методологічної основи дисертаційної роботи з соціології як необхідна умова її відповідності нормам і принципам наукового дослідження.

Вимоги відповідності методів отримання соціологічної (емпіричної) інформації за темою дисертації її теоретико-методологічній базі.

Тема 4. Презентація теоретико-методологічних засад дисертаційних досліджень аспірантів (2 год.)

3. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
лекції		практ.	лаб.	інд.	с. р.	
1	2	3	4	5	6	7
Тема 1. Наукове (дисертаційне) дослідження: поняття сутність, принцип організації та етапи проведення	14	2				12
Тема 2. Соціальна реальність як об'єкт дисертаційного дослідження з соціології	14	2	2			10
Тема 3. Теорія і методологія дисертаційного дослідження зі спеціальності 054«Соціологія»	14	2	4			8
Тема 4. Презентація теоретико-методологічних засад дисертаційних досліджень аспірантів	48	2	4			42
Усього годин	90	8	10			72

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми заняття	Кількість годин
1	Тема 2. Соціальна реальність як об'єкт дисертаційного дослідження з соціології	2
2	Тема 3. Теорія і методологія дисертаційного дослідження зі спеціальності 054 «Соціологія»	4
3	Тема 4. Презентація теоретико-методологічних засад дисертаційних досліджень аспірантів	4
	Усього	10

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Поетапна підготовка презентації теоретико-методологічних засад дисертаційних досліджень аспіранта, в якій мають бути представлені такі елементи: <ul style="list-style-type: none">● проблемна ситуація, що зумовила необхідність проведення дисертаційного дослідження, тобто його актуальність;● теорія та методологія дисертаційної роботи;● елементи соціальної реальності, які підлягатимуть вивченню в межах дисертації, її об'єкт, предмет;● мета та завдання дисертаційного дослідження;● гіпотези дослідження;● методи емпіричного дослідження за проблематикою дисертації, які відповідають її теоретико-методологічним засадам.	62
2	Підготовка до контрольних робіт	10
	Усього	72

Види навчальної діяльності (змішане навчання)

Лекції					
Тема	Класифікація	Попередня підготовка	Подача нової інформації	Тренування	Зворотній зв'язок
Тема 1. Наукове (дисертаційне) дослідження: поняття сутність, принцип організації та етапи проведення	Тематична (інформаційна лекція) Онлайн-заняття	Ознайомлення з термінологією, необхідною для роботи над темою	Тексти; відеоконференція	Питання для самоперевірки; пошук відповідей питання	Запитання з боку студентів; Обговорення навчального матеріалу
Тема 2. Соціальна реальність як об'єкт дисертаційного дослідження з соціології	Тематична (інформаційна лекція) Онлайн-заняття	Ознайомлення з термінологією, необхідною для роботи над темою	Тексти; відеоконференція	Питання для самоперевірки; пошук відповідей питання	Запитання з боку студентів; Обговорення навчального матеріалу
Тема 3. Теорія і методологія дисертаційного дослідження зі спеціальності 054«Соціологія»	Тематична (інформаційна лекція) Онлайн-заняття	Ознайомлення з термінологією, необхідною для роботи над темою	Тексти; відеоконференція	Питання для самоперевірки; пошук відповідей питання	Запитання з боку студентів; Обговорення навчального матеріалу

Семинарські заняття						
Тема	Вид навчальної діяльності	Попередня підготовка	Виконання практичного завдання	Оцінювання	Рефлексія	Зворотній зв'язок
Тема 2. Соціальна реальність як об'єкт дисертаційного дослідження з соціології	Онлайн-заняття	Опанування матеріалами відповідної лекції	Пошук відповідей на питання семінарського заняття	Контрольна робота	Діалог, групове обговорення	Коментарі викладача під час заняття
Тема 3. Теорія і методологія дисертаційного дослідження зі спеціальності 054«Соціологія»	Онлайн-заняття	Опанування матеріалами відповідної лекції	Пошук відповідей на питання семінарського заняття	Контрольна робота	Діалог, групове обговорення	Коментарі викладача під час заняття
Тема 4. Презентація теоретико-методологічних засад дисертаційних досліджень аспірантів	Онлайн-заняття	Опанування матеріалами навчального курсу в цілому	Ознайомлення з презентаціями теоретико-методологічних засад дисертаційних робіт колег-аспірантів	Усні виступи в якості опонента презентацій теоретико-методологічних засад дисертаційних робіт колег-аспірантів	Діалог, групове обговорення	Коментарі викладача під час заняття

6. Індивідуальні завдання

Не передбачено

7. Методи навчання

Лекції, діалог, пояснення, бесіди, дискусії, групове обговорення, робота з навчальною та науковою літературою

8. Методи контролю

Контрольні роботи (2); підсумковий семестровий контроль (залік).

Підсумковий контроль з курсу здійснюється у системі Moodle.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Лекція 1. Наукове (дисертаційне) дослідження: поняття сутність, принципи організації та етапи проведення

1. У чому полягає сутність наукового, зокрема дисертаційного, дослідження?
2. Що таке етика наукової діяльності. Схарактеризуйте професійний етос науковця-соціолога в сучасній Україні.
3. Розкрийте сутність, мету та завдання наукового дослідження.
4. Специфічні особливості дисертації як різновиду наукового дослідження.
5. Назвіть головні етапи підготовки та написання дисертаційної роботи за спеціальністю 054 – Соціологія.

Лекція 2. Соціальна реальність як об'єкт дисертаційного дослідження з соціології

1. Що таке соціальна реальність?
2. Назвіть основні підходи та методи аналізу соціальної реальності.
3. У чому полягають переваги соціологічного аналізу соціальної реальності?
4. Визначте, які саме елементи соціальної реальності будуть досліджені в межах Вашої дисертаційної роботи.

Лекція 3. Теорія і методологія дисертаційного дослідження зі спеціальності 054 «Соціологія»

1. Як співвідносяться поняття «концепт», «поняття», «концепція», «теорія», «парадигма», «методологія»?
2. Поясніть, чому в наш час у соціології відбуваються зрушення в бік активістських і постмодерністських теорій?
3. Чому постмодернізм викликає необхідність нового підходу до соціологічного знання?
4. Чим відрізняються чотири типи соціологічних теорій (за П. Штомпкою)?
5. У чому полягає сутність соціологічних метапарадигм та яку роль вони відіграють у соціологічному пізнанні соціальної реальності?

ЗАВДАННЯ ДО КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ № 1

1. Визначити проблемну ситуацію, що зумовлює необхідність здійснення конкретного дисертаційного дослідження; описати її онтологічний та гносеологічний аспекти.
2. Довести та сформулювати актуальність теми дисертаційної роботи.
3. Визначити мету, завдання, об'єкт та предмет дисертації.

ЗАВДАННЯ ДО КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ № 2

1. Сформулювати гіпотези дисертаційного дослідження.
2. Окреслити основні напрямки пошуку теоретико-методологічних засад дисертаційної роботи.

3. Схарактеризувати методи емпіричного дослідження обраної проблеми, що відповідають визначеній теоретико-методологічній базі роботи.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Поясніть, чому саме таку соціологічну теорію (теорії) та методологію Ви обрали в якості теоретико-методологічної бази свого дисертаційного дослідження?
2. У чому полягають евристичні можливості обраної Вами теоретико-методологічної бази дисертаційної роботи?
3. Яке нове знання може бути отримано при застосуванні обраних теорії та методології до аналізу досліджуваної Вами проблеми?
4. Обґрунтуйте вибір методів емпіричного дослідження обраної проблеми. Доведіть їхню відповідність теоретико-методологічній базі Вашої дисертації.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання				Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індиві- дуальне завдання	Разом	Залік (залікова робота)	Сума
T1	T2	T3	T3					
10	10	10	20	2 x 5 = 10	-	60	40	100

Для допуску до підсумкового семестрового контролю потрібно набрати 30 балів.

Критерії оцінювання навчальних досягнень

- Характеристики відповідей при виконанні самостійної роботи, на семінарах, на питання поточного і підсумкового контролю (елементарні, фрагментарні, повні, логічні, доказові, обґрунтовані, творчі);
 - якість знань (правильність, повнота, осмисленість, глибина, системність, узагальненість);
 - рівень володіння мисленнєвими операціями (вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, абстрагувати, узагальнювати, робити висновки щодо теоретико-методологічних засад дисертаційного дослідження);
 - досвід творчої діяльності (вміння виявляти проблемну ситуацію, формулювати теоретичні підходи до її вирішення, застосовувати логіку їхньої перевірки, обґрунтовувати висновки).
- Результати навчальної діяльності оцінюватимуться за 100-бальною шкалою (з навчальної дисципліни в цілому).

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

10. Рекомендована література

Основна література

1. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. *Методологія і організація наукових досліджень* : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 142 с.
2. Важинський С. Е., Щербак Т. І. *Методика та організація наукових досліджень* : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
3. Головаха Є. Соціологічне знання: специфіка, критерії науковості та перспектива розвитку. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2004. № 1. С. 5-13.
4. Каламбет С. В., Іванов С. І., Півняк Ю. В. *Методологія наукових досліджень*: навч. посіб. Дніпро: Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.
5. Конверський А. Є. *Основи методології та організації наукових досліджень*: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / А. Конверський, В. Лубський, Т. Горбаченко, В. Бугров, І. Кондратьєва, О. Руденко, К. Юштин. За ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
6. Кононов І. Ф. *Теоретична соціологія. Курс лекцій. Т.1. Соціальність та її форми* : підручник для студ. вищ. навч. закл. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2013. 576 с.
7. Корягін М. В., Чік М. Ю. *Основи наукових досліджень* : навч. посіб. Київ : Алерта, 2014. 620 с.
8. *Навчально-методичний посібник з навчальної дисципліни «Організація та методологія наукових досліджень» для аспірантів (здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії) / уклад.: О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. Харків : Право, 2019. 40 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16744/1/53%20NMP_OMND_Danilyan_2019.pdf*
9. Соболевська М. О. *Рефлексивні процеси в сучасній теоретичній соціології*: навч. посіб. Київ : Міленіум. 2020. 108 с. *Соціологічна теорія: традиції та сучасність* : навчальний посібник / за ред. А. Ручки. Київ : ІС НАНУ, 2007. С. 7-49.
10. *Соціологічна теорія: традиції та сучасність* : навчальний посібник / за ред. А. Ручки. Київ : ІС НАНУ, 2007. С. 7-49.

11. Стандарт вищої освіти: третій (освітньо-науковий) рівень, галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальність 054 Соціологія. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/854/854544/054-Sotsiolohiya_dokt_filosof_30_12.pdf

12. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2022: колективна монографія / за ред. Є. Головахи, С. Макеєва. Київ: НАН України, Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.

13. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2023 : Колективна монографія / за ред. Є. Головахи, С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2023. 344 с.

14. Штомпка П. Соціологія. Аналіз суспільства : підручник / пер. з пол. Львів : Колір ПРО, 2020. 799 с.

15. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.

Допоміжна література

1. Bakirov V., Sokurianska L. Sociology in Ukraine: institutional status and research agenda. *Український соціологічний журнал*. 2019. Вип. 22. С. 7-15.

2. Бакуменко В. Д., Руденко О. М. Інноваційні фільтри в науковому пізнанні суспільних процесів. *Науковий вісник АМУ. Серія : Управління*. Київ : ВПЦ АМУ, 2009. Вип. 2 (8). С. 19-26.

3. Ворона В. Академічна соціологія в Україні (1918 – 2018). У 2-х томах. Т.1. Історія становлення та розвитку. Київ : Інститут соціології НАН України. 2018. 526 с.

4. Глобальні модерності / за ред. М. Фезерстоуна, С. Леща, Р. Робертсона; пер. з англ. Т. Цимбал. Київ : Ніка-Центр. 2008. 400 с.

5. Кримський С. Наука як феномен цивілізації. *Вісник Національної академії наук України*. 2003. № 3. С. 7-20.

6. Марцин В. С., Міценко Н. Г., Даниленко О. А. та ін. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. Львів : Ромус-Поліграф, 2002. 128 с. <http://kist.ntu.edu.ua/textPhD/osNaukDos.pdf>

7. Пандемія COVID – 19 в Україні: соціальні наслідки / за наук. ред. В.П.Степаненка. ТОВ НВП «Інтерсервіс». 2021. 431 с.

8. Сидоренко Н. М., Волобуєва А. М. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / наук. ред. В.В. Різун; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т імені Т. Шевченка. Київ : ВПЦ «Київ. ун-т», 2016. 211 с.

9. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 184 с.

10. Танчер В. В. Пошуки шляхів інтеграції соціологічного знання. *Соціологія : навчальний посібник*. Вид. 4-те. Київ : Знання, 2008. С. 412-417.

11. Тарасенко В. Соціальне, суспільне та соціологічне пізнання. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 4. С. 52-68.

12. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2004. 240 с.

13. Що потрібно знати про плагіат: посібник з академічної грамотності та етики для «чайників» / Східноукраїнський фонд соціальних досліджень; укладач О. О. Гужва. 2012. URL:<https://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/7681>
14. Яковенко Ю. І. Методологічна травма в соціологічних полях України. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2018. Випуск 39. С. 9-27.
15. Wealington B. L., Cunninham C. J. L., Pittenger D. J. Research methods for the behavioral and social sciences. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, 2010. 647 с.

Інтернет-ресурси

- Щорічник Міжнародної соціологічної асоціації (МСА) — "Annual Review of Sociology" - <http://www.annualreviews.org/loi/soc>
- Соціологічний факультет, Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна – <http://socio.karazin.ua>

Журнали:

- Соціологія: теорія, методи, маркетинг <http://stmm.in.ua/archive/>
- Український соціологічний журнал <https://periodicals.karazin.ua/usocjour>
- Український соціум <https://ukr-socium.org.ua/uk/>
- American Journal Of Sociology <https://www.journals.uchicago.edu/loi/ajs>
- Current Sociology <https://journals.sagepub.com/home/csi>
- International Sociology <https://journals.sagepub.com/home/iss>
- European Sociological Review <https://academic.oup.com/esr>

**ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
З КУРСУ
«ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ»**

Тема 1. Соціальна реальність як об'єкт дисертаційного дослідження з соціології (2 год.)

План

1. Поняття «соціальна реальність»; його визначення у філософії та соціології.
2. Основні підходи та методи аналізу соціальної реальності в соціології.
3. Структура соціальної реальності в умовах сучасного світу.

Тема 2. Теорія і методологія дисертаційного дослідження зі спеціальності 054 «Соціологія» (6 год.)

План

1. Співвідношення понять «концепт», «поняття», «концепція», «теорія», «парадигма», «методологія».
2. Сучасні соціологічні теорії: проблеми визначення і демаркації.
3. Метاپарадигмальні зрушення в сучасній соціології.

Тема 3. Презентація теоретико-методологічних засад дисертаційних досліджень аспірантів (2 год.)

Рекомендована література

Основна література

1. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
2. Головаха Є. Соціологічне знання: специфіка, критерії науковості та перспектива розвитку. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2004. № 1. С. 5-13.
3. Каламбет С. В., Іванов С. І., Півняк Ю. В. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. Дніпро : Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.
4. Кононов І. Ф. Теоретична соціологія. Курс лекцій. Т.1. Соціальність та її форми : підручник для студ. вищ. навч. закл. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2013. 576 с.
5. Навчально-методичний посібник з навчальної дисципліни «Організація та методологія наукових досліджень» для аспірантів (здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії) / уклад.: О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань. Харків : Право, 2019. 40 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16744/1/53%20NMP_OMND_Danilyan_2019.pdf
6. Соболевська М. О. Рефлексивні процеси в сучасній теоретичній соціології:

навч. посіб. Київ : Міленіум. 2020. 108 с.

7. Стандарт вищої освіти: третій (освітньо-науковий) рівень, галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальність 054 Соціологія. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/854/854544/054-Sotsiolohiya_dokt_filosof_30_12.pdf.

8. Соціологічна теорія: традиції та сучасність : навчальний посібник / за ред. А. Ручки. Київ : ІС НАНУ, 2007. С. 7-49.

9. Штомпка П. Соціологія. Аналіз суспільства : підручник / пер. з пол. Львів : Колір ПРО, 2020. 799 с.

10. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.

Допоміжна література

1. Bakirov V., Sokurianska L. Sociology in Ukraine: institutional status and research agenda. *Український соціологічний журнал*. 2019. Вип. 22. С. 7-15.

2. Бакуменко В. Д., Руденко О. М. Інноваційні фільтри в науковому пізнанні суспільних процесів. *Науковий вісник АМУ. Серія : Управління*. Київ : ВПЦ АМУ, 2009. Вип. 2 (8). С. 19-26.

3. Ворона В. Академічна соціологія в Україні (1918 – 2018). У 2-х томах. Т.1. Історія становлення та розвитку. Київ : Інститут соціології НАН України. 2018. 526 с.

4. Глобальні модерності / за ред. М. Фезерстоуна, С. Леща, Р. Робертсона; пер. з англ. Т. Цимбал. Київ: Ніка-Центр. 2008. 400 с.

5. Кримський С. Наука як феномен цивілізації. *Вісник Національної академії наук України*. 2003. № 3. С. 7-20.

6. Марцин В. С., Міценко Н. Г., Даниленко О. А. та ін. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник. Львів : Ромус-Поліграф, 2002. 128 с. <http://kist.ntu.edu.ua/textPhD/osNaukDos.pdf>

7. Пандемія COVID – 19 в Україні: соціальні наслідки / за наук. ред. В.П.Степаненка. ТОВ НВП «Інтерсервіс». 2021. 431 с.

8. Танчер В. В. Пошуки шляхів інтеграції соціологічного знання // Соціологія : навчальний посібник. Вид. 4-те. Київ : Знання, 2008. С. 412-417.

9. Тарасенко Валентин. Соціальне, суспільне та соціологічне пізнання. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 4. С. 52-68.

10. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Слово», 2004. 240 с.

11. Яковенко Ю. І. Методологічна травма в соціологічних полях України. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. 2018. Випуск 39. С. 9-27.

12. Wealington B. L., Cunninham C. J. L., Pittenger D. J. Research methods for the behavioral and social sciences. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, 2010. 647 с.